

Is handen schudden zo oud als de mensheid?

Op dit Oud-Griekse reliëf, uit de derde eeuw voor Christus, worden al handen geschud.

Oude groet

Handen schudden zit zo in ons systeem dat het voor sommigen lastig af te leren was in coronatijden. Waarom doen we het eigenlijk? En hoelang al?

TEKST: BART GIELEN

De handdruk kent veel varianten: van stevig tot slap, met een extra klapje op de bovenarm, te lang of te kort. Sommige dragen zelfs de naam van de geveer. Denk maar aan de *Trumpshake*, de handdruk waarbij de arm van de ontvangende partij nog net niet uit de kom wordt gerukt.

Dat de handdruk van oorsprong een vrede-steken was, is een populair verhaal. Door elkaars hand te pakken, liet je zien geen wapens bij je te hebben. En door te schudden wist je zeker dat je partner geen dolk in zijn mouw had. De handdruk als fouilleermiddel klinkt aannemelijk, maar het is een broodje aap. Hoe zit het dan wel? Wat vaststaat, is dat het gebruik tenminste duizenden jaren oud is, en dat het zich vanuit meerdere plekken op de wereld heeft verspreid. Wie er ooit als eerste mee begon, valt niet meer te achterhalen. Maar hoewel harde bewijzen ontbreken, zijn er serieuze aanwijzingen dat jagers-verzamelaars elkaar in de prehistorie al de hand reikten.

Stamhoofd stemt in

De Britse bioloog David Attenborough reisde in 1957 naar de jungle van Nieuw-Guinea voor de opnames van *Zoo Quest*, een documentairereeks van de BBC. Zijn zoektocht

Niet met links

Van oudsher werd 'links' verbonden met 'gevaar', 'onheil', 'slinks' en 'verkeerd'. Dat blijkt ook wel uit het Latijnse woord voor links, *sinistra*. Een mogelijke verklaring is afkomstig van de oude gewoonte om zich bij rituele handelingen en toekomstvoorspellingen naar het noorden te wenden. Hierbij bevindt het gelukbrengende oosten, daar waar de zon opkomt, zich aan de rechterzijde. Links was de wereld van de doden en demonen. Griekse priesters offerden en schreven daarom steeds alleen met hun rechterhand. De linkerhand wordt in islamitische, hindoestaanse en boeddhistische landen in Zuid-Oost-Azië ook gezien als onrein. De enige functie van de linkerhand is om na het ontlasten de billen mee af te vegen of voor het uitdoen van schoenen. De rechterhand heeft de functie om iemand een hand mee te geven of om mee te eten. Voor zover bekend schudden alleen scouts elkaar wereldwijd de linkerhand, de hand die het dichtst bij het hart ligt, als teken van vriendschap tijdens de installatieceremonie of bijeenkomsten.

Bijna 2850 jaar oud, deze beeltenis van Babylonische en Assyrische koningen die elkaar een hand geven.

naar paradijsvogels kreeg een andere wending toen hij oog in oog kwam te staan met twintig mannen. Ze waren tot de tanden gewapend en behoorden tot een, in het Westen, tot dan toe onbekende stam. De mannen renden naar hem toe, gillend en zwaaiend met speren en messen. Maar in plaats van te vluchten, koos Attenborough ervoor zijn hand uit te steken en het stamhoofd een 'goedemiddag' te wensen. Tot zijn enorme geruststelling schudde het stamhoofd gretig zijn hand en werd het gebaar 'met groot enthousiasme' begroet. Ook van andere geïsoleerde stammen op Nieuw-Guinea is bekend dat zij altijd al handen hebben geschud, ook voordat ze in contact kwamen met de buitenwereld.

Vingers schudden

Is de handdruk dus zo oud als de mensheid? Sommige wetenschappers gaan ervan uit dat ook onze verre voorouders elkaars handen al vastpakt. En onze familie doet het ook. Tijdens haar veldwerk in de jungle van Oeganda ontdekte de Britse primatoloog Catherine Hobaiter dat chimpansees en bonobo's bij uiteenlopende momenten elkaars vingers of palmen aanraakten. Nauwgezet observatiewerk liet zien dat deze 'handdruk' verband hield met positieve sociale interacties, zoals begroetingen. Nog opmerkelijker was Hobaiters observatie van twee chimpansees die hevig ruziemaakten, om later 'schaapachtig de vingers te schudden, vergelijkbaar met twee menselijke tieners die met tegenzin handen schudden na een gevecht'. De Britse paleoantropoloog en evolutiebioloog Ella Al-Shamahi veronderstelt dat onze impuls elkaar aan te raken een evolutionaire geschiedenis heeft. Volgens haar wordt de handdruk gebruikt om elkaar sociaal af te tasten en chemische signaalstoffen op te vangen. Om dit aan te tonen,

filmden twee gedragswetenschappers in 2015 de handdrukken bij honderden Israëliërs. Ze wilden weten hoe mensen reageren wanneer ze een vreemdeling de hand hadden geschud. Wat bleek? Bijna een kwart van de deelnemers rook na afloop aan de hand of zat met zijn vinger aan de neus. Precies zoals chimpansees en bonobo's dat ook doen bij een begroeting.

Laag van stand

In het Nationaal Museum van Irak in Bagdad staat de oudste door de mens vereeuwigde handdruk. Het is een reliëf van bijna 2850 jaar oud, door archeologen gevonden in de ruïnestad Nimroed (Noord-Irak). Je ziet erop hoe de Assyrische koning Salmanasser III zijn Babylonische collega en bondgenoot, koning Mardoek-Zakir-Sjoemi I, de rechterhand schudt. Uit deze beeltenis van de bezegeling van de vriendschap kun je afleiden dat het fouilleren op wapens er niets mee te maken had. Ook bij Griekse en Romeinse kunstenaars was de handdruk een populair motief op vazen, grafstenen en reliëfs. Daarop zijn afbeeldingen te zien van bruiloftstaferelen, goden die afspraken maken, jonge krijgers die ten strijde trekken, en overledenen die net in de onderwereld aankomen. Ook in de literatuur komt de handdruk voor. Zo krijgt bijvoorbeeld Odysseus in Homerus' *Odyssee* een hand van de god Hermes wanneer deze een boodschap overbrengt. En over het begroeten van Romeinse bedienden schrijft de dichter Ovidius: 'Geef ze een hand, al zijn ze laag van stand'.

Niet alledaags

Er werden dus handen geschud, maar een alledaags begroetingsritueel zoals wij dat nu kennen, was het nog niet in de Oudheid. En in het vroegmoderne Europa evenmin. ▶

Na WO II kreeg de hand concurrentie van de drieklapper

► Een gebeurtenis in 1612 bevestigt dit. Wanneer na een hevige woordenwisseling de protestantse theoloog Simon Episcopius (werkelijke naam: Simon Bisschop) de kerkvergadering verlaat, constateert hij tot zijn ergernis dat geen van de aanwezige predikanten op gepaste wijze afscheid neemt. 'Nu uitgaende, en de broeders vriendelijk groetende, was er niemand die hoedt of hand

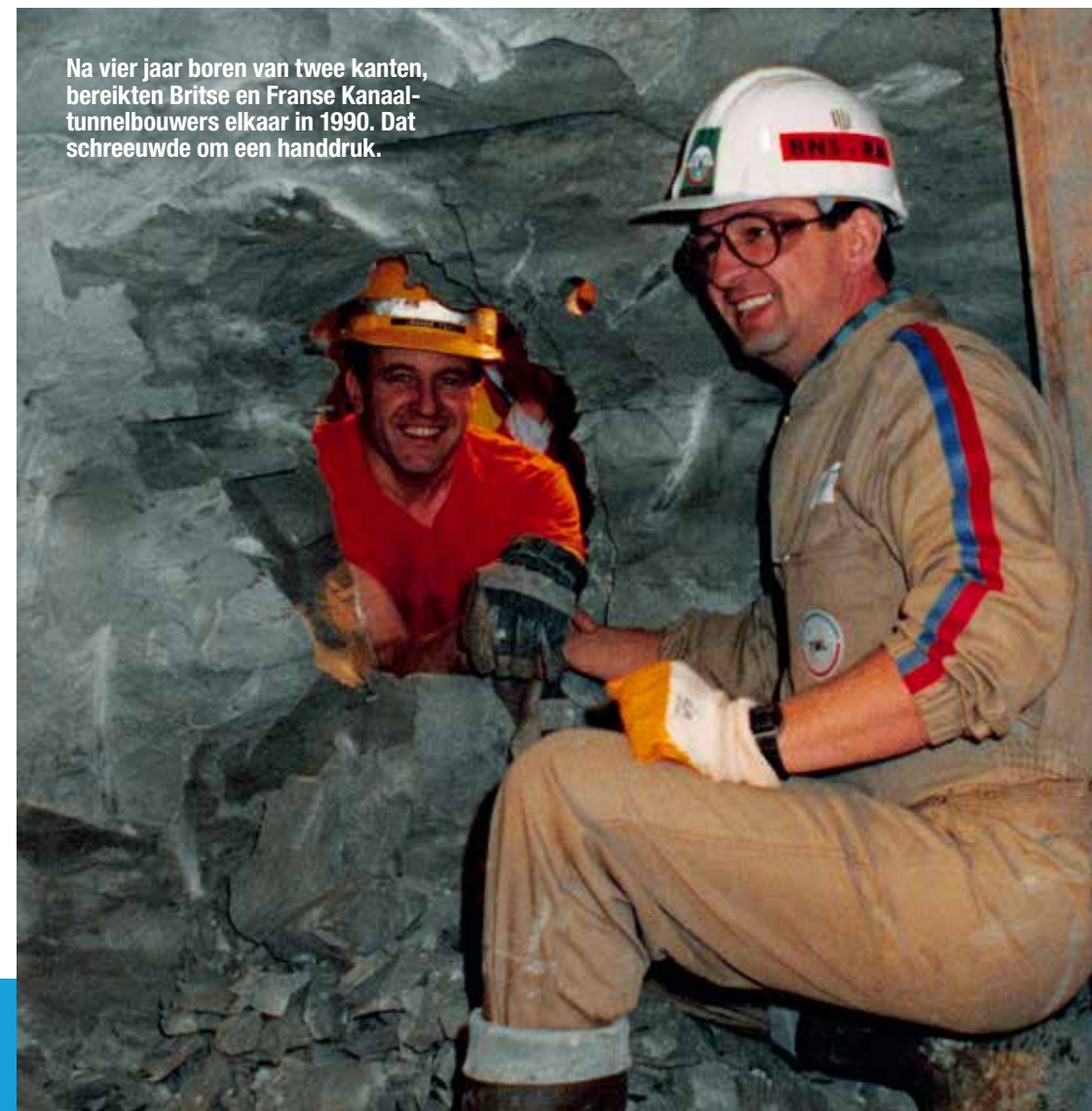
lichtte', valt in zijn dagboek te lezen. Over een handdruk wordt niet gesproken. In etiquetteboekjes uit de zeventiende eeuw gold het vermijden van elkaars persoonlijke ruimte als toonbeeld van 'heusheid' of 'wellevendheid'. Volgens de geldende begrotingsregels groette je door het afnemen van de hoed en met het maken van een buiging. Hiermee kon de adel en hoge burgerij zich onderscheiden van lagere standen. Er werden wel handen geschud, maar dan ging het vooral om symbolische bevestigingen van overeenkomsten. In de lagere rechtspraak kregen ruziënde partijen vaak een 'hantgevinghe' of 'hand van broederschap' opgelegd om een conflict ritueel te beëindigen. Ook huwelijken en zakendeals bezegelde men met een handdruk. Handelaren en makelaars op de Amsterdamse beurs waren hierbij zelfs berucht om hun 'onstuimig vertoon van druk en snel handgeklap'.

Teken van eenvoud

De populariteit van de handdruk als alledaags begroetingsgebaar, danken we mede aan aan de *quakers*. Dat was een christelijke stroming die vanaf de zeventiende eeuw snel populair werd in Engeland, in de Republiek der Nederlanden en in de Amerikaanse staat Pennsylvania. Die groep drong bij haar volgelingen aan op eenvoud. Quakers waren berucht om hun streven naar gelijkheid en wilden zich verre houden van hiërarchie en etiquetteregels. Ze weigerden bijvoorbeeld iemand aan te spreken met 'you' of 'your grace', en gaven de voorkeur aan het familiale 'thou' of 'thee'. Volgens hen had alleen God recht op grootse gebaren. Voor contact tussen normale sterfelingen volstond daarom een handdruk. Terwijl in Engeland de handdruk als teken van 'vriendschap en eerbiedigheid' rond

1800 al wijdverbreid was onder alle lagen van de bevolking, hield Frankrijk nog lang vast aan 'oude' begroetingsrituelen. Pas in 1858 verscheen het handen schudden voor het eerst in een Frans etiquetteboek, waarbij als

Na vier jaar boren van twee kanten, bereikten Britse en Franse Kanaaltunnelbouwers elkaar in 1990. Dat schreeuwde om een handdruk.

stelregel gold: 'Geef uw hand echter alleen aan vrienden, nooit aan een hoger geplaatste'.

Mede als gevolg van vrouwenemancipatiebewegingen verloor de handdruk mettertijd ook het monopolie dat mannen er lange tijd op hadden. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw werd het Engelse *shakehands* een algemeen begrip in Europa. Na de Tweede Wereldoorlog daalde in ons land de populariteit van het geven van handen. Het werd gezien als iets 'ouderwets'. De hand als begroeting kreeg toen concurrentie van de Brabantse drieklapperzonen.

Het lijkt een blijvertje

Vanwege covid heeft de handdruk momenteel wereldwijd een imago probleem. Maar voor de toekomst van de handdruk hoeven liefhebbers voorlopig niet te vrezen. Als het virus ons namelijk iets heeft geleerd, dan is het wel dat aanraking er écht toe doet. Het verleden heeft al aangetoond dat de handdruk andere ziektes en epidemieën heeft overleefd, dus dat zal met deze pandemie vermoedelijk ook het geval zijn. ■

questhistorie@quest.nl

Drie historische handdrukken

Tussen wie? Duitse minister van Buitenlandse Zaken Joachim von Ribbentrop en zijn Sovjetcollega Vjatsjeslav Molotov

Waar? Moskou

Wanneer? 24 augustus 1939

Waarom historisch? Deze handdruk was de bezegeling van het niet-aanvalsverdrag tussen ideologische vijanden Duitsland en de Sovjet-Unie. Met deze veiligheids-garantie konden de nazi's op 1 september met een gerust hart Polen binnenvallen. Het leidde tot het uitbreken van WO II.

Tussen wie? Nelson Mandela en Francois Pienaar

Waar? Johannesburg

Wanneer? 25 juni 1995, na afloop van de finale van het wereldkampioenschap rugby

Waarom historisch? De eerste zwarte president van Zuid-Afrika feliciteerde in een vol stadion de aanvoerder van het nationale team, na het behalen van de wereldtitel. Rugby was altijd een 'witte' sport in Zuid-Afrika. De handdruk symboliseerde het einde van het apartheidregime in het land.

Tussen wie? De Amerikaanse president Donald Trump en de Noord-Koreaanse leider Kim Jong-un

Waar? Singapore

Wanneer? 12 juni 2018

Waarom historisch? Voor het eerst schudde een zittende Amerikaanse president de hand

van de leider van Noord-Korea. Het gebeurde tijdens een nucleaire top. De sfeer tussen de Verenigde Staten en Noord-Korea verbeterde hierna, om vervolgens weer te bekoelen toen Trump Kim Jong-un naderhand weer uitmaakte voor *Little Rocket Man*.